

2 1938 INNEHÅLLER: Borås – textilindustri-
ens högsäte • Tyska egnahem av tegel •
Något om ljudfrågan • Byggandets hygien

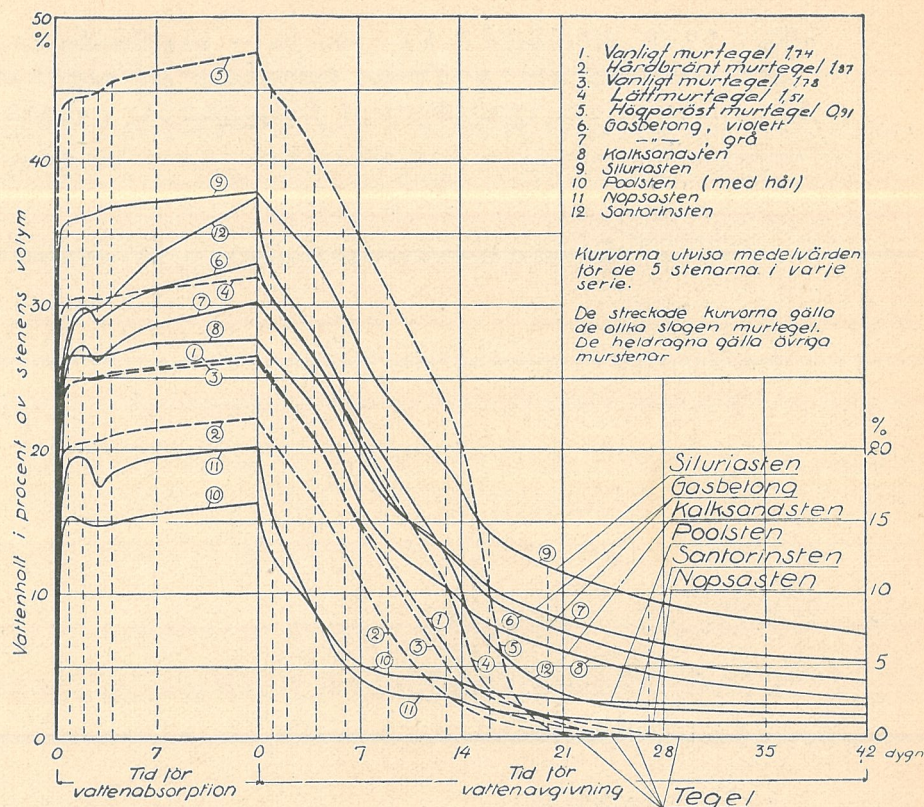

TEGEL

Ett hus

uppfört

av

TEGEL blir torrt

Ovanstående bild är hämtad ur Statens Provninganstalts meddelande n:r 44/1929 "Om fuktighet i murväggar och dess betydelse". Diagrammet gäller olika murstenars vattenabsorption vid lagring under vatten och uttorkning vid lagring i luft. Vi tillåta oss citera:

"Slutsatser av provningsresultaten.

Undersökningen visar i stort sett, att de brända lerteglen ifråga om god uttorkningsförmåga äro överlägsna samtliga här ovan undersökta murstenar av annat material, och att de nya, mera porösa, brända lertegelsorter, som på sista tiden fått en allt större användning, i detta avseende hava samma fördelar, som det hittills vanliga, tyngre lerteglet."

Tegel uppsuger murbrukets fuktighet hastigt vilket är en fördel vid murningsarbetet i det att teglet omedelbart "fastnar" i sitt rätta läge i muren.

Tegelmurverk avger sin fuktighet hastigare än murverk av andra murstenar varför dess goda "sugförmåga" endast är till fördel och icke medför några olägenheter.

Tegelmurverk uttorkar snabbare än annat murverk icke blott när det gäller den fuktighet, som tillföres genom bruket, utan även när murens utsida fuktats genom regn.

Tegel ligger icke och "flyter" i bruket till förtret för murarna som fallet är med en del andra murstenar, därför kan

Tegelmurverket belastas omedelbart.

Sättningar, förskjutningar och sprickbildningar förekomma aldrig i ett

Tegelmurverk.

Tegelbrukens Försäljnings A-B

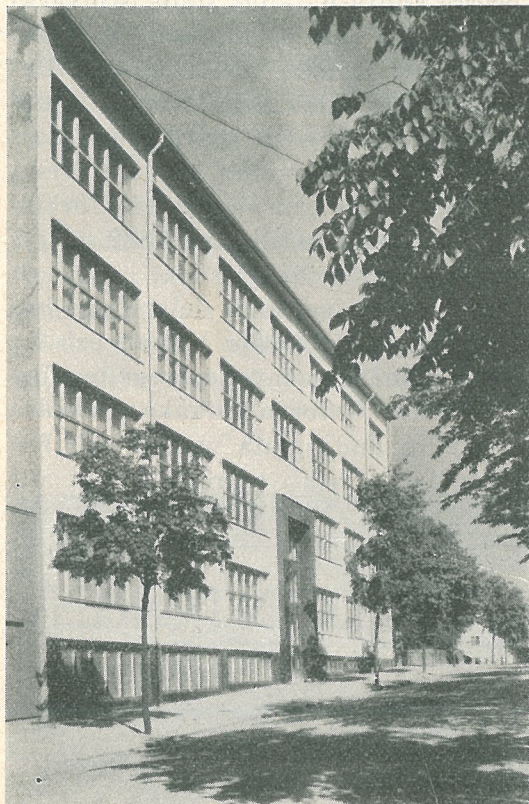
Norrandsgatan 11, Stockholm - Tel. växel 23 31 15.

UPPLAGA: 4,500 ex.

TEGEL

REDAKTIONSKOMMITTÉ: BRUKSÄGARE GUNNAR WULF,
KAPTEN CURT CAMITZ OCH DIREKTÖR JOHN BAUNGE.
REDAKTÖR: CIVILINGENJÖR C. A. STRÖMBERG
Exp. och annonskontor: Kungsgat. 32, Sthlm. Tel. 233105.
Redaktion: Norrlandsgatan 11, Stockholm. Tel. 233115.

ORGAN FÖR
SVERIGES
TEGEL-
INDUSTRI-
FÖRENING

En modern konfektionsfabrik i järn och tegel.

TEGEL har tidigare ägnat särskilt intresse åt bebyggelsen i några svenska städer. I nedanstående artikel gives nu en beskrivning av Borås. Materialet till artikeln har välvilligt ställts till förfogande av stadsarkitekten i Borås, Harald Eriksson samt byggnadsingenjör Oscar Ohlson. Artikeln är skriven av civilingenjör C. A. Strömberg.

Borås har f. n. cirka 47 000 invånare och är alltså efter folkmängden den 6:e av Sveriges städer. I yt-innehåll är det däremot den tredje, i det att stadsområdet omfattar inte

mindre än 103,45 kvkm. Det är textilindustrien som varit grunden till den enastående utveckling, som kommit Borås till del under de senaste decennierna.

När Borås anlades omkring Torpa kyrka år 1622 av Gustaf II Adolf, så fanns det där endast en liten kyrkby och tillväxten gick ej heller så fort från början. Ursprungligen var staden avsedd att verka som en centralpunkt för gårdfarihandeln i det närliggande distriktet och steget härifrån till postorderaffärer och textil-

B O R Å S

TEXTILINDUSTRIENS
HÖGSÄTE

industri, som i våra dagar är Borås huvudnäring, är kanske inte så stort.

Icke mindre än 4 gånger har Borås härjats av eld. Första gången var natten mellan den 12 och 13 december 1681, då elden, gynnad av storm, slukade all bebyggelse, t. o. m. rådhuset som emellertid även det var byggt av trä. Natten 14—15 juli 1727 ödelades ånyo hela staden och hundra år senare brann staden ned två gånger med endast fem års mellanrum: den 20 december 1822 och 14 juli 1827. Det sistnämnda märkligt nog på dagen hundra år efter den andra stora branden.

Ännu i början av 1800-talet hade Borås ej nämnvärt mer än 1700 invånare. Folkmängden började nu öka. 1850 fanns det 2 733 personer i staden och 1870 var siffran 8 106 och vid sekelskiftet 1900 15 837. Textilindustrien hade på 1880-talet börjat

omläggas till fabriksdrift och koncentrerades till staden och härmed följde den efter svenska förhållanden ovanligt starka tillväxten. 1920 efter inkorporering av Torpa socken var staden uppe i 28 226, 1930 i 38 235, 1936 i 45 032 och i fjol torde siffran ha betydligt överskridit 47 000.

Några andra data om stadens utveckling kunna vara av intresse. 1881 anlades det första vattenverket. Det kommunala elektricitetsverket anlades 1894 sedan ett privat verk dess förinnan drivits några år. De första telefonledningarna och telefonförbindelserna kommo tillstånd 1882.

Borås äldsta, centrala delar ligga huvudsakligen öster om Viskan och ha en i allmänhet mycket regelbunden stadsplan. Gatorna äro raka och skära varandra under räta vinklar och äro även delvis relativt breda, vilket allt

TEGELFÖRSÄLJNINGSKONTORET

BORÅS • TEL. Växel 17170

Försäljningscentral för ett flertal ledande västgötabruk, såsom:

HULTA TEGELBRUKS A.-B., BERGHEM
A.-B. FORSSA TEGELBRUK, BOLLEBYGD
LYDDE TEGELBRUK, KINNA och
VÄRNAMO TEGELBRUK, VÄRNAMO m. fl.

Tillverka och försälja alla slags

Murtegel, lättmurtegel, högporöst tegel, fasadtegel, mellanväggsplattor, högporösa, reveteringstegel, refflat, dräneringsrör från 1 1/2" — 8", hål- och valvtegel m. m.

Föreståndare för Tegelkontoret:

TÖRNELL & BJÖRKNER, Borås
Åsbogatan 20 Tel. Växel 17170

har sin grund i de eldsvådor som härjat staden. Staden var förr uteslutande byggd av trä och detta var givetvis orsaken till att elden så lätt fick näring och fart. Linné omtalar från ett besök i staden 1746, att endast kyrkan och rådhuset voro av sten, alla andra byggnader av trä. Från början var bebyggelsen nog endast envåningshus men efter branden 1727 byggdes en hel del tvåvåningshus, vilket emellertid tog slut med nästa brand, då det bestämdes att av trä fick man endast bygga i en våning.

De trähus, som då kommo till stånd, stå ännu kvar i stor utsträckning. Att de ej fått vika för högre stenhus sammanhänger med de höga tomtpriserna, som uppkommit på indirekt väg under senare år. F. n. uppgå

tomtpriserna i de centrala delarna till c:a 400 kr. per m².

I mitten på 1800-talet blev det bestämt, att inga förändringar fingo göras i trähusen i de centrala delarna av staden. Endast sådana arbeten, som direkt kunde hänföras till reparationer, fingo utföras. Man fick således icke inrätta affärslokaler i dessa trähus, som kantade stadens huvudgator. På så sätt avsåg man att framtvinga nybebyggelse med stenhus på dessa tomter. Emellertid började byggnadsnämnden så småningom göra eftergifter i dessa bestämmelser och därmed var planen om nybebyggelsen uppgiven. Man fick inrätta affärslokaler i dessa envånings trähus och man gjorde det också, ty därigenom kunde man efter relativt billiga

Two nya affärshus vid Österlånggatan. Båda byggda av tegel i 1½ sten 9½".

omändringsarbeten få ut relativt höga hyror. Och det är givetvis dessa, som åstadkommit de höga tomtpriserna. Tomterna ha i allmänhet bytt ägare endast genom arv. De låga envåningshusen ha nu förlorat sin karaktär av gammaldags borgarhus och ge ett rätt egendomligt intryck som affärslokaler med nyupptagna relativt stora fönster. Staden visar samtidigt en tydlig tendens till citybildning med just denna gamla del som city. Affärslokaler, banker, kontor etc. koncentreras allt mera hit. Stadens många industrier äro även till stor del förlagda i centrum. De ligga nämligen vid stränderna av Viskan.

Borås enastående ytinnehåll har sin grund i den stora omfattning som bostadsbebyggelsen utgöres av egnahem och villor. De senaste decennierna ha den ena villaförstaden efter den andra växt upp, bl. a. det genom stadens försorg planerade Salängsområdet samt Byttorp, Rannås, Söderkulla m. fl.

Egnahemsverksamheten tog fart 1912 och har sedan dess varit mycket livlig. Textilarbetarna bedriva denna verksamhet i hög grad. Det byggnadssätt, som användes omkring 1912, är vanligt ännu i dag och kännetecknas av trähus reverterade med tegelplattor och putsade utvändigt. Det

torde vara få orter om ens några som konsumera sådana kvantiteter reverteringstegel som Borås.

Småstugebebyggelsen har även fått insteg i staden. Således har uppförts 65 stycken småstugor för barnrika familjer. Dessa ha kostat cirka 13 000 kronor.

Under de senaste 10 åren har man börjat bygga i större enheter och i samband härmed har tegel fått allt större användning. En hel del affärshus ha växt upp i stadens centrum och dessa äro till största delen byggda av tegel.

Bland bostadsbebyggelsen i större enheter intar H. S. B. en framstående plats. De första H. S. B. fastigheterna påbörjades 1934 och

1935 funnos	68 lägenh.	till ett värde av	740 000 kr.
1936 tillkommo	27	„ „ „ „ „	320 000 „
1937	12	„ „ „ „ „	175 000 „
1938 planeras	15 lägenheter.		

Lägenhetstyperna äro blandade från 1 rum och kokvrå upp till trerumslägenheter.

Bebyggelsen för barnrika familjer, stiftelsen Solgårdarna, sorterar även under H. S. B. :s ledning. Denna bygg-

Bästa inköpskällan för
KOL och KOKS

är

SKÅNSKA IMPORT A.-B.

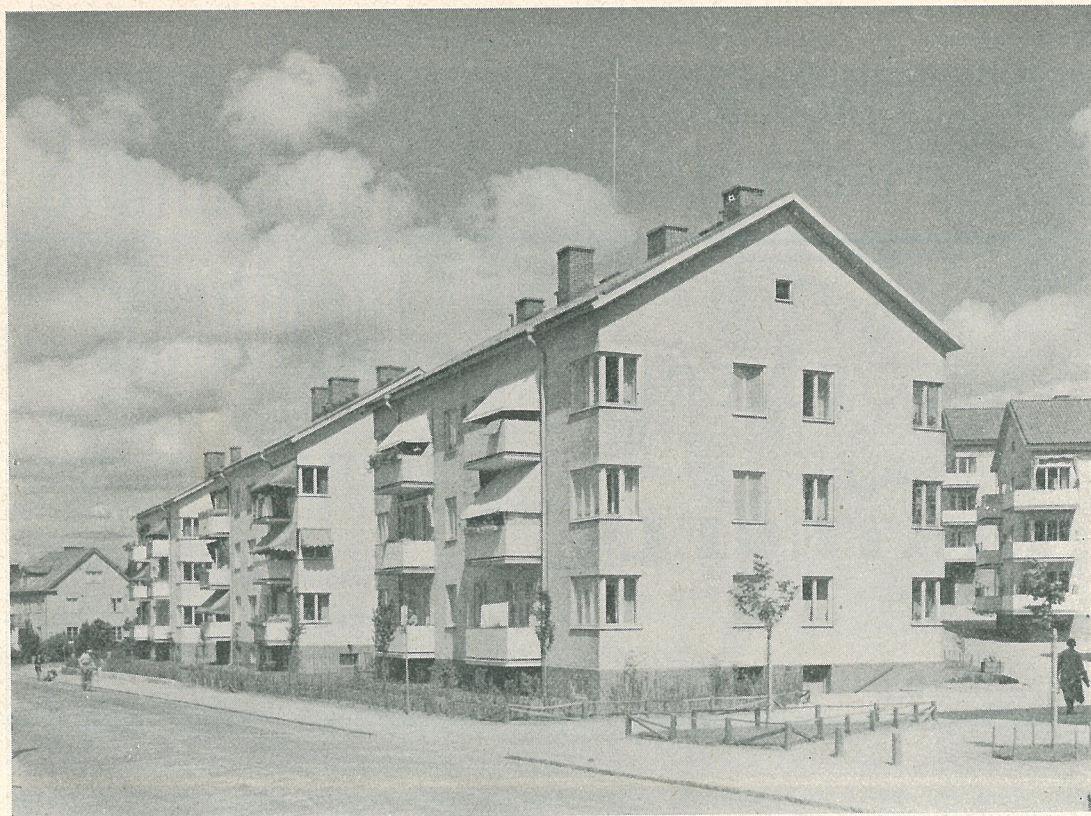
Stortorget 17, Malmö
Telefon 18772 - 18773

nation omfattade 1936 48 lägenheter till en kostnad exkl. tomt av 490 000 kr. År 1937 tillkom 23 lägenheter jämte barnkrubba till en kostnad av 360 000 kr. exkl. tomt och för 1938 planeras 24 lägenheter. Tomterna tillhandahållas av staden. Dessa lägenheter äro på 2 eller 3 rum.

Samtliga byggnader, som uppförts under H. S. B:s regim, ha byggts av tegel i Boråsformatet 9½", med ytterväggar av 1½ stens 1,8-tegel med puts samt lägenhetsskiljande väggar av två skickt högporöst tegel på högkant med sjögräsmatta emellan. Försök ha gjorts med slaggplattor men det har visat sig utslag på väggarna samt dålig hållbarhet hos putsen. Vidare har man konstaterat, att ledningar och spikar bli förstörda, antagligen beroende på plattornas svavel-

halt. H. S. B. använder därför numera uteslutande tegel även i mellanväggarna. Beträffande formatet bör anmärkas, att man nu planerar att övergå till [6,2, 23]-tegel i stället för det gamla 9½"-formatet. Den minskning i format, som härigenom uppstår, kompenseras av att volymvikten samtidigt ändras från 1,8 till 1,6 kg/dm³, varigenom värmeisoleringen blir bättre, trots att väggen blir tunnare. Beträffande bjälklagen förtjänar anmärkas, att H. S. B. numera bygger enbart med betongbjälklag, 22 cm tjocka, homogena, stålslipade med klistrad linoleummatta.

Borås stad har själv tidigare bedrivit byggnadsverksamhet i mindre skala under firma A.-B. Borås Bostäder. I övrigt är all bostadsbebyggelse baserad på spekulation. Avsättningsmöjligheterna synas f. n. goda.

H.S.B.-husen vid Stenbocksgatan.

Tabell 1. Byggnadsverksamhetens omfattning.

Antalet lägenheter om:	År: 1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
1 rum och kökvrå	0	1	9	16	14	40	70	26
1 „ „ kök	84	70	52	35	90	223	248	248
2 „ „ „	65	78	55	68	175	367	360	374
3 „ „ „	60	41	38	22	67	78	90	125
4 „ „ „	23	14	17	8	22	19	18	16
Totala antalet lägenheter ..	232	204	149	149	368	720	786	789
Totala antalet rum	801	712	614	490	1329	2445	2719	2836
Antalet badrum	83	112	104	64	225	491	588	599
Antalet lägenheter pr badrum	2,8	1,82	1,65	2,33	1,63	1,47	1,33	1,32

I de nybyggda husen.

Byggnationens omfattning under senaste 7 åren framgår av tabell 1. Vid uppgifter om antalet rum är att märka, att denna siffra beräknats ur övriga med antagande av kökvrå och badrum = 1/2 rum.

1929—1930 voro ju goda år för byggnadsverksamheten. Sedan blevo tiderna sämre. April 1933 till februari

1934 rådde ju därjämte byggnadskonflikt. Visserligen torde nuvarande högkonjunktur över hela landet vara starkare än den 1929—1930, men det är ändå märkligt att det i fjol byggdes 2 836 rum mot 801 år 1930. Härvid får man givetvis observera den starka invånarökningen från 38 235 1930 till 47 000 1937. Av tabellen framgår att det är huvudsakligen lä-

Original
HEBY TEGEL

INREGISTRERAT VARUMÄRKE

HEBY
TEGELVERK

Specialité:

TAKTEGEL

Årstillverkning 10.500.000 st.

HEBY TEGELVERK
SKÖLDBERG & Co.

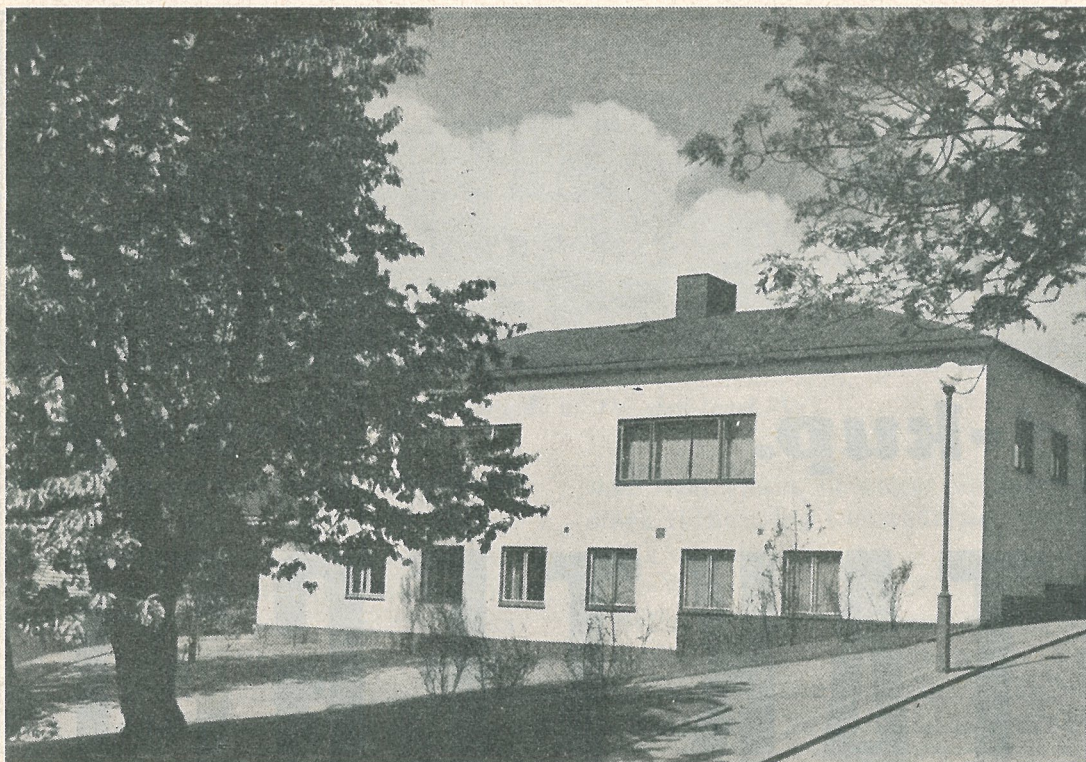
KOMMANDITBOLAG

Telefon: Heby 18 och 19 Växel

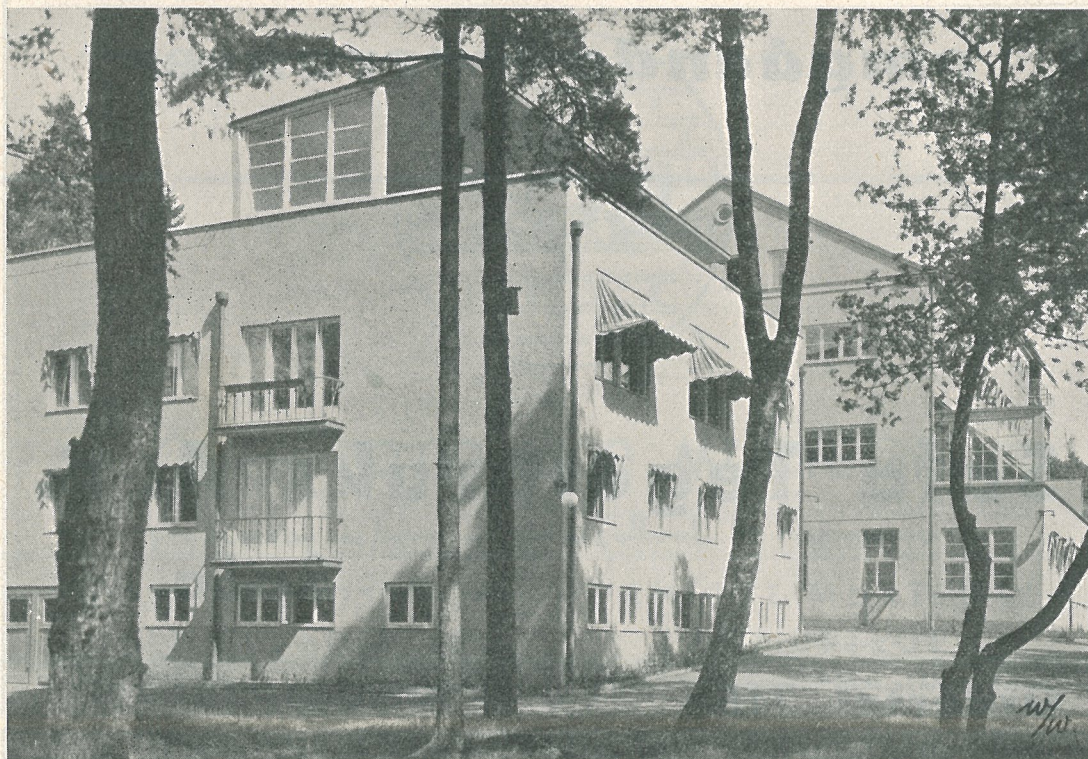
Slottsmöllans
Tegelbruk

HALMSTAD. Tel. 3700

Slottsmöllans handslagna fasadtegel är sedan århundraden känt för sin höga kvalitet och vackra mörkröda färg.

Prästgård byggt i 1 stens 10" tegel av vol.-vikten 1,4.

Solhems Barnsjukhus byggt av tegel.

1-kup.

2-kup.

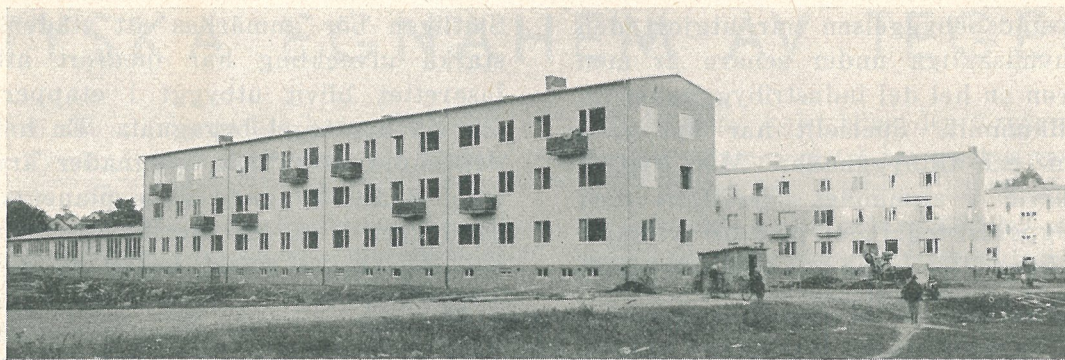
TAKTEGEL

omgående leveranser

Sala Tegelbruks A.-B.

Sala

Ordertel. 718.

”Solgårdarna” byggda av $1\frac{1}{2}$ sten tegel $9\frac{1}{2}$ ”.

genheterna om 1 rum och kök samt 2 rum och kök som åstadkommit ökningen i antalet byggda lägenheter. Av intresse äro även uppgifterna på antalet lägenheter som måste samsas om 1 badrum, vilket bildar en uppgift på i vilken utsträckning inredning med badrum förekommer. I nybyggnaderna under 1930 förekom 2,8 lägenheter per badrum och 1937 en-

dast 1,3, vilket ju anger en mycket stark förbättring i bostädernas hygieniska utrustning.

I detta sammanhang kan anges, att boendetätheten (folkmängden per rum) är 1,17 f. n., ett lågt värde för en stad med så stor industribefolkning. Inneboendesystemet användes även i mycket liten utsträckning.

ÖVER 60.000.000 MURTEGEL

produceras årligen av de tegelbruk, vi representera.

RÖTT FASADTEGEL

VANLIGT MURTEGEL

GULT FASADTEGEL

LÄTTMURTEGEL

från Skånes förnämsta fasadtegelbruk.

från ett 20-tal välkända skånska bruk

Skånska Tegelförsäljnings Aktiebolaget

MALMÖ

Tel. 71425—växel

TEGEL

Bostadsbebyggelsen har utgjort den huvudsakliga under senare år men även en hel del industribyggnader ha tillkommit. Speciellt har det gällt om- och tillbyggnader. Man bygger därvid i allmänhet skeletthus med högporöst tegel med puts till fyllnadsväggar eller också har man högporöst tegel plus fasadtegel.

Slutligen bör anmärkas att stadens starka utveckling har medfört att lasarettet blivit utbyggt i etapper. Härvid har tegel begagnats. En hel del andra offentliga byggnader äro även under byggnad eller planeras, så bygges f. n. ett varmbadhus och skolorna äro i starkt behov av nybyggnader.

N. LUNDGREN
GEFLE
Tel.-adr.: Skorsten Rt. 151
Järnarmerade
Skorstenar
enl. egna patenter
Omkring 1,500 st. (50,000 m.) byggda
Ägare av *Upsala Norra Tegelbruk, Upsala*

Största skorstensbyggnadsfirma i Skandinavien
Bland byggda skorstenar märkas:
Falconbridge Nikkelverk A/S, Kristiansand, Norge, syrafast skorsten - - 1 st. å 116 m.
Ljusnans Sulfatfabrik, Marmaverken - - 1 „ 106 „
Uddeholms A.-B., Sulfatfabriken, Skoghall 1 „ 103 „
Östrands Sulfatfabrik, Östrand - - 1 „ 103 „
Korsnäs Sagv. A.-B., Sulfatfabriken, Gefle 1 „ 102 „
Örebro Pappersbruks A.-B., Örebro - - 1 „ 101 „

Åskledare uppsättas.
Reparationer, om- och påbyggnader under drift.
Eld- och syrafasta arbeten.
Ångpanne-, ugns- och andra industriella inmuringar.
Erfaren arbetarstam, i vilken yrket gått i arv i fyra generationer inom firman.

WACOMP-SPECIALFORMGIPS

användes numera alltid vid tillverkning av

FALSTAK- o.

NOCKTEGEL

Begär vår broschyr

WAHLIN & CO^{A/B}

ETABL. 1867

23,25 55

STHLM

ARSENALSG. 8 b.

Tenggrenstorps Tegelbruk

VÄNERSBORG

Tel. 168, 820

TILLVERKNINGSKAPACITET:

DIV. MURTEGEL . . . 5.000.000

TAKTEGEL 3.000.000

DRÄNERINGSRÖR . . . 1.500.000

VI TILLVERKA

1,4 TEGEL

TYSKA EGNÄHEM AV TEGEL

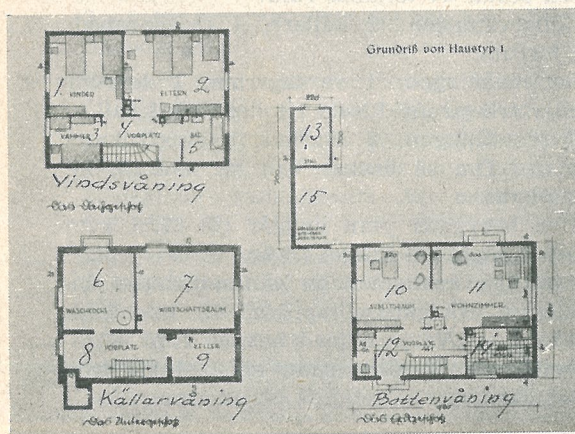
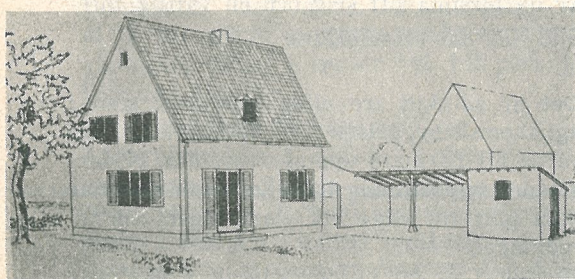
Som aldrig tidigare har byggnadsrörelsen i Tyskland tagit fart under de senaste åren. Såväl offentliga monumentalbyggnader som privata bostäder skjuta överallt i höjden. Man arbetar kort sagt för fullt inom alla områden av tysk nybebyggelse. Icke minst egnahemsrörelsen har i dagens Tyskland fått en kraftig stöt framåt. Rikspropagandan har nämligen särskilt ivrat för och gynnat de tyska småhemmen, de s. k. Kleinsiedlungen. Det är främst byggandet av dessa, som bidragit till det stora uppsvinget inom tysk byggnadsrörelse. Sådana "Kleinsiedlungen" uppföres nämligen så gott som överallt i landet.

Vid byggandet av dessa bostäder har man sökt att i största möjliga utsträckning begagna sig av det egna, inom landet befintliga materialet. Så har vid denna stora

folkbebyggelse teglet blivit den förnämsta råvaran. Bristen på trä har givetvis varit en av de drivande orsakerna härtill, men än mer torde teglets många fördelar som byggnadsmaterial framför träet ha betytt.

Vid dessa villabyggen har man använt sig av såväl vanligt som högporöst tegel.

En för svenska förhållanden egendomlig företeelse vid dessa tegelbyggen är, att man även murar grunden, vilket ju icke förekommer i vårt land. Detta beror till stor del på att den tyska marken, som mestadels består av sandjord, är betydligt mindre vattensjuk än den svenska, varför teglet utan risk för vattenupptagningen kan användas som grund. En betongplatta gjutes och på denna murar man sedan grunden, vilken gives en tjocklek av 1½ sten. I första våningen muras väggarna

Exteriör och plan av hustyp I. 1) Barnkammare, 2) sängkammare, 3) rum, 4) hall, 5) bad, 6) tvättstuga etc., 7) redskapsrum etc., 8) förrum, 9) källare, 10) arbetsrum, 11) vardagsrum, 12) hall, 13) uthus för smådjur, 14) kök, 15) öppet utrymme under tak.

AKTIEBOLAGET

HELSINGBORGS ÅNGTEGELBRUK

HELSINGBORG

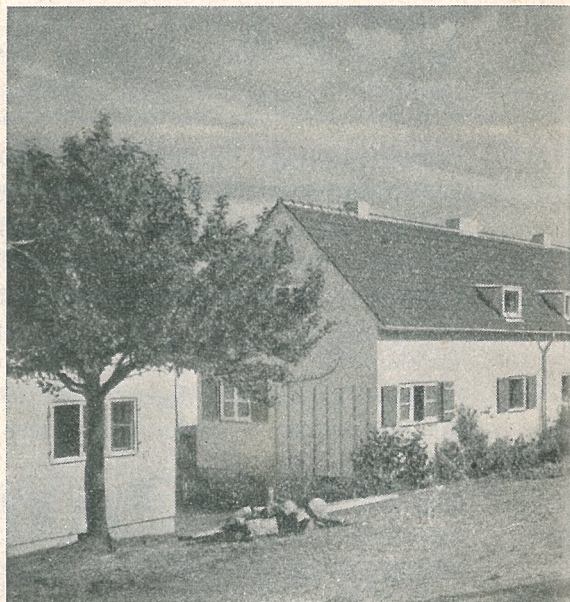
levererar det välkända,
vackra och frostbeständiga
HELSINGBORGS-FASADTEGLET

Vacker rödviolett färg.

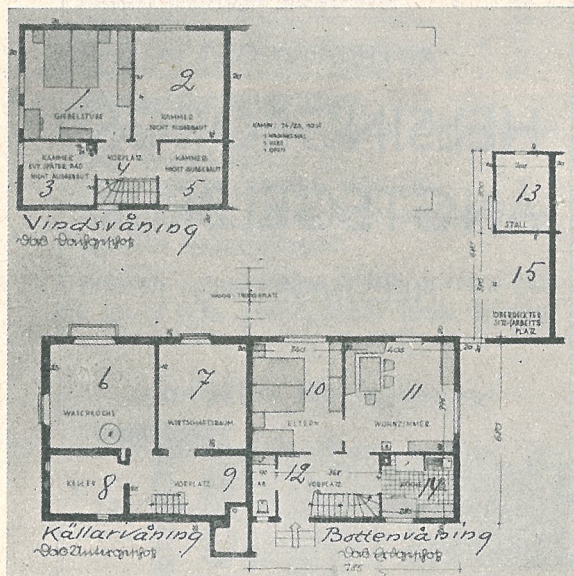
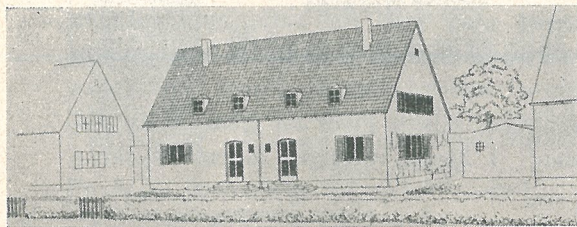
Begär offert - Tel. 546.

av 1 stens poröst tegel, vilket för dessa tvåvåningshus är tillräckligt bärande och värmeisolerande. Mellanväggarna utgöres av 1½ stens poröst tegel. Murningen tillgår på ungefär samma sätt som här i Sverige. Vid mindre byggen förekommer icke putsning utan endast slamning med kalkbruk. Såväl gult som rött tegel har kommit till användning vid dessa byggen. Det gula är särskilt företrätt i Berlintrakten, medan det röda användes över hela landet.

Under en nyligen företagen resa i Tyskland var jag i tillfälle bese ett av dessa egnahemsområden. Besöket gällde bl. a. Stuttgart, vilken stad ju sedan gammalt är känd som en föregångare inom tysk

Egnahem av

Exteriör och plan av typ 2. 1) Gavelrum, 2, 3 och 5) oinrett utrymme, 4) hall, 6) tvättstuga, 7) redskapsrum etc., 8) källare, 9) förrum, 10) sängkammare, 11) vardagsrum, 12) hall, 13) uthus för smådjur, 14) kök, 15) öppet utrymme under tak.

byggnadskonst. Detta gäller icke minst dess insats på egnahemsrörelsens område. Här har i Weilimdorf utanför Stuttgart ett dylikt egnahemsområde vuxit upp, ett av de första i sitt slag och en värdig förebild för sin efterföljare.

*

Det är särskilt tre olika hustyper, som i egnahemsbebyggelsen i Weilimdorf äro värda att närmare uppmärksammas. Nedanstående uppställning torde ge en bild av hur man gått till väga vid planeringen och inredningen.

Hustyp 1 är ett enfamiljshus i 2 våningar och består av följande rum:

Källarvåningen: 1 källare, 1 redskapsbod, 1 förrum.

Bottenvåningen: 1 vardagsrum, 1 sovrum eller arbetsrum, 1 kök, 1 toilett och 1 hall.

Övre våningen: 2 sovrum, 1 jungfrukammare. Om så önskas kan ett badrum installeras.

Den bebyggda ytan uppgår till 62,56 kvm och trädgården i regel 4,5 ar.

Samtliga kostnader för enfamiljshuset inklusive trädgården uppgår till c:a Rmk 13 500:—. Varje månad betalas Rmk 65:— bestående av ränta samt en 3—4 procents amortering.

Det är tekniskt och ekonomiskt riktigast att by

syn till själva byggnadskonstruktionen har det visat sig fördelaktigt med en sådan närsluten lägenhet. Det rör sig här om ett tvåvåningshus, som innehåller följande rum: Källarvåningen: Två källare, två redskapsbodar, en tvättstuga och en hall.

Bottenvåningen: (Lägenheten avsedd för uthyrning.) Ett kök, ett sovrum för makarna, en barnkammare, en toalett samt en hall.

Övre våningen: Ett vardagsrum, ett sovrum för makarna, ett kök, en toalett samt en hall.

Vindsvåningen: ett gavelrum och en hall. Plats finnes även för en rymlig kammare. Den bebyggda ytan upptar 56,44 kvm. Även här är trädgården 4,5 ar.

Samtliga kostnader för hustyp 3 uppgår till i runt tal 14 000 Rmk. De månatliga utgifterna för hyra samt en 3—4 procents amortering betinga en summa av 68 Rmk. Hyran

el i Weilimdorf.

Nödvändig kapitalinsats är minst Rmk 3 000:—.

Hustyp 2. I den nyare bebyggelsen kommer man att använda sig av ett tvåfamiljshus i två våningar. Ytan uppgår till 53,38 kvm. Fördelarna med detta arrangemang äro bl. a. att större utrymme erhålles på övre våningen, vilket kommer väl till pass för barnrika familjer.

Huset består av följande rum:

Källarvåningen: 1 källare, 1 tvättstuga, 1 redskapsbod, 1 förrum.

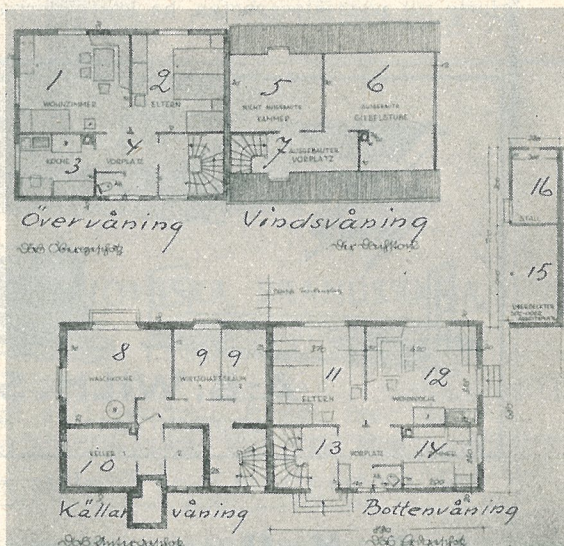
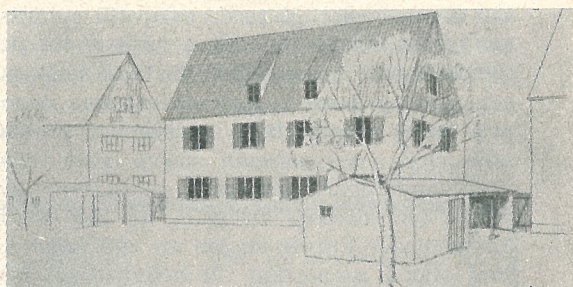
Bottenvåningen: 1 vardagsrum, 1 sängkammare, 1 kök och 1 toalett samt hall.

Övre våningen: Gavelrummet är inrett och möjligheter finnas till att inreda ytterligare 3 mindre rum, av vilket det ena kan apteras till badrum.

Samtliga kostnader för hustyp 2 inklusive trädgård uppgå till c:a 11 000:—. Varje månad betalas c:a Rmk 50:— bestående av ränta samt en 2—4 procents amortering.

Nödvändig kapitalinsats är minst Rmk 2 000:—.

En särskild nyhet erbjuder **hustyp n:r 3.** Här har man i det egna hemmet byggt in en lägenhet avsedd för uthyrning. En dylik åtgärd har visat sig mycket lämplig särskilt i Stuttgart, där bristen på billiga smålägenheter varit starkt kännbar. Också med hän-

Exteriör och plan av typ 3.

ga av tegel såväl i våra dagar som i svunnen tid.

för den anslutna lägenheten uppgår till 30 à 35 Rmk.

Den nödvändiga kapitalinsatsen för hustyp 3 uppgår till minst 4 000 Rmk.

Här måste dock tilläggas att hyran för den till uthyrning avsedda lägenheten måste avpassas efter olika förhållanden och fastställas efter överenskommelse mellan egnahemsbyggaren och hans förening.

Hustyp 3 uppföres som regel i dubbelhus. Av byggnadstekniska skäl måste 5 hus uppföras fristående och 4 såsom radhus. Till varje bostad hör en stallbyggnad och en mindre byggnad, avsedd för kanin och hönskötsel.

Finansieringen av den nya bebyggelsen har kunnat ske utan anlitande av statsunderstöd. Väl medveten om att en finansiellt bärkraftig bebyggelse endast kan ske på billig mark och tomt, har stadsförvaltningen i flera avseenden visat sig mycket tillmötesgående. Den har sålunda till bebyggarna sålt den erforderliga jordarealen till ett pris av 2,20 Rmk per m². Med hänsyn till de gynnsamma kommunikationsförhållandena och jordens goda beskaffenhet måste detta pris anses relativt lågt. Vidare har staden ombesörjt vissa arbeten såsom gatu- och väganläggningar, dränering, indragning av vatten och elektrisk ström m. m. För dessa omkostnader kräver staden en viss summa, som står i proportion till byggnadskostnaden för respektive villkor. Då dessa arbeten gjorts till nödhjälpsarbeten, ha kostnaderna

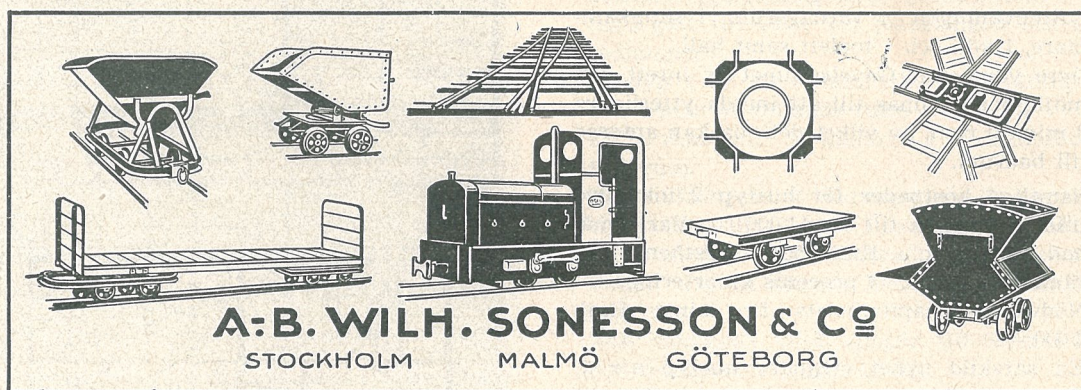
kunnat hållas ganska låga. I en del fall ha lån kunnat erhållas på privat väg.

I de flesta husen är källarvåningen endast delvis inredd. Ytterligare möjlighet finns att inreda en kammare för typ 1 och 2 och för typ 3 en kammare och ett badrum.

Till hustyp 1 och 2 hör en i ena ändan av trädgården belägen uthusbyggnad, vilken kan tjäna som redskapsbod och även inhysa smådjur exempelvis kaniner och höns. Uthusbyggnadens förrum kan även användas till torkning av tvätt.

Till och med år 1936 ha icke mindre än 169 familjer och sammanlagt 584 personer, därunder 284 barn bosatt sig i Weilimdorf. Så har här redan ett självständigt samhälle vuxit upp med egna styresmän under staden Stuttgarts ledning.

Utställningen 1937 i Düsseldorf, kallad "Schaffendes Volk" gav en bild av hur man tänkt gestalta egnahemsbyggandet — speciellt de s. k. Kleinsiedlungen — under den närmaste tiden. På grund av det begränsade utställningsområdet kunde man icke exponera några storbyggen. Av denna anledning ha 13 egnahemsvillor och ett föreningshus sammanförts inom ett mindre gemensamt område. Husen äro grupperade kring en öppen äng och de vart och ett ett rymligt område avgränsat från grannens genom små staket och trädgrupper. En brunn skuggad av ett träd omgiven av soffor, bildar byns trivsamma medelpunkt, där invånarna kunna samlas om kvällarna. Cen-

A.-B. Kolimporten — Laurents, Sundsvall

Tel. namnanrop "Kolimporten-Laurents"

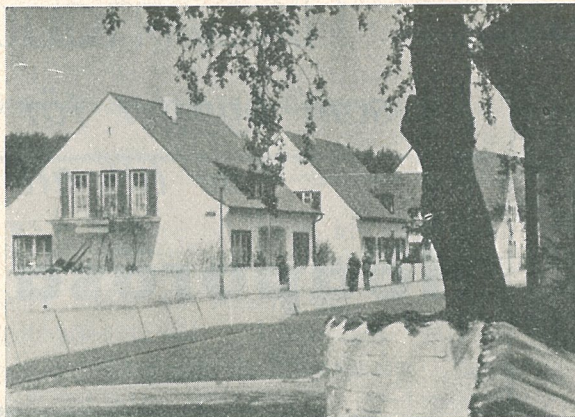
Ägare av: Högoms och Nacksta Tegelbruk

Vanligt murtegel och lättmurtegel av högsta kvalitet. — Frostbeständigt. Lättarbetat. — Största tryckhållfasthet i förening med lägsta volymvikt.

tralplatsen poängteras ytterligare av det där belägna föreningshuset, som genom sin storlek skiljer sig från de andra villorna, men dock bildar en enhet med den övriga bebyggelsen.

Alla dessa "Kleinsiedlerstellen" äro till sin exteriör väl avpassade efter landskapet. Byggnadsmaterialet är tegel putsat med kalkbruk. Taket är belagt med tegelpannor i en gråblå ton. En egendomlighet är att såväl boningsrum som stallbyggnad befinna sig under samma tak, dock strängt avgränsade från varandra. Fyra olika hustyper ha exponerats på utställningen. De äro dock vad dispositionen beträffar ganska lika. Ett av dem är exempelvis uppbyggt på följande sätt:

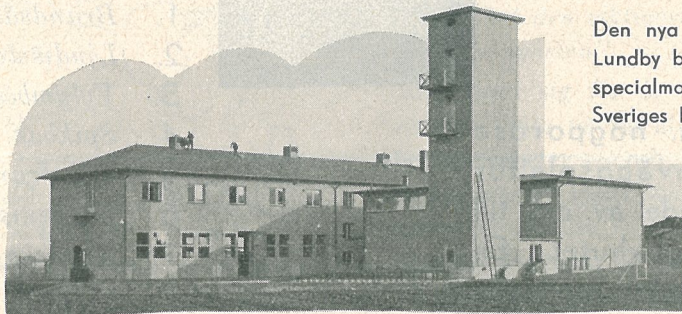
Genom ytterdörren kommer man över en liten förstu in i köket. Bakom detta ligger makarnas sovrum. Bredvid köket finnes ännu ett rum, där det grövre hushållsarbetet förrättas och där man ordnar med djurens utfodring, där är också husets badkar placerat. Från förstun leder en trappa upp till vindsvåningen, där två rum avsedda för husets barn finnas. Vad källaren beträffar står den ofta i förbindelse med trädgården, stallbyggnaderna och uthusen. Stallen äro här rymligare tilltagna än som varit bruk-

Tjänstemannabostäder.

ligt vid tidigare byggen av detta slag, då man kommit underfund med att en inskränkning på den punkten vore oekonomisk. Vad själva boningsrummen beträffar äro de naturligtvis små, men tillräckligt rymliga för sina ändamål. Några stora och skrymmande möbler tillåter utrymmet givetvis icke — tvärtom ha möbelarkitekterna fått inrikta sig på att lämpa bohaget efter de speciella förhållanden som här råda.

Perry Marthin.

Den nya brandstationen vid Lundby byggd av **1,4 tegel**, specialmaterialet för väst-Sveriges läghusbebyggelse.

TEGELHUSEN
BLI ALLTID

EKONOMISKA, BRANDSÄKRA,
VARMA, LJUDTÅTA, FUKTFRIA

Gång efter annan hava andra material sökt uttränga teglet, men detta har alltid återtagit sin plats och hävdats sitt anseende som vårt förnämsta byggnadsmaterial. Erfarenheterna genom seklerna hava även bestyrkt dess överlägsna egenskaper.

**GÖTEBORGS
TEGELAKTIEBOLAG**

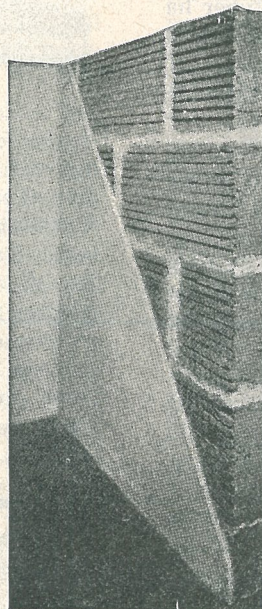
KYRKOGATAN 4

Tel.: 313 68

**Mur-, fasad-, hål-
och lättegel
av HÖGSTA KVALITET**

*Ni som bygger för framtiden —
se till att mellanväggarna bli av*

Högporösa tegelplattor

Patenterad tillverkningsmetod gör våra plattor raka och jämna.

Vägg av
WALLA-
plattor

DEN ÄR:

1. *Brandsäker.*
2. *Ljudisolerande.*
3. *Volymbeständig.*
4. *Spikbar.*
5. *Fri från fukt.*
6. *Hygienisk.*
7. *Kemiskt invändningsfri.*
8. *Ekonomisk.*

66.000 kvm. högporösa tegelmellanväggsplattor äro levererade av oss till Karolinska Sjukhuset. En order som talar om uppskattning.

Bygg med
högporösa WALLA tegelmellanväggsplattor

från

landets största tillverkare av väggplattor:

TEGELBRUKS A.-B. WALLA—KATRINEHOLM

Telefon Namnanrop: Tegelbolaget

Katrineholm

NÅGOT OM LJUDFRÅGAN

Speciellt med hänsyn till de senaste årens höghus i Göteborg.

Klagomålen äro allmänna och mycket starka mot lyhördheten i en hel del av de hus, som byggts de senaste åren i Göteborg. Det behöver väl ej sägas, att ifrågavarande hus ej äro tegelhus. Allmänheten har i insändare i tidningarna påtalat de olidliga förhållanden och tidningarnas egna skribenter har tagit upp frågan i intervjuer etc. "När jag sitter i telefon hörs varje ord jag säger till grannen i våningen bredvid". "Om hunden två trappor upp snarkar, så hör jag det så tydligt som om han låg bredvid min säng". "Jag kan inte vrída på en strömbrytare utan att hela den resonanslåda betonghuset utgör börjar tona". Liknande uttalanden och skämtteckningar som denna:

ha stått att läsa i tidningarna. Som bekant behöver det ju visst inte vara sådana förhållanden, om man bygger förståndigt och med rätt material. För att upplysa allmänheten härom innehöll Göteborgs Morgonpost den 29 jan. en artikel med titeln "Ljudfrågan behöver ej bli något problem — tegelväggar bättre än betong", författad av civilingenjör C. A. Strömberg. Artikeln återges nedan. Tidningen vände sig även till ingenjör Fredr. Lundgren i Byggnadsnämnden för ett uttalande av denne, vilken inskränkte sig till att framhålla: "Artikelförfattarens synpunkter äro alldeles riktiga".

Det är inget tvivel om, att en stor del av de betonghus, som byggts i Göteborg under det senaste året, äro mindre tillfredsställande i ljudfrågan. Det är värre i Göteborg än i Stockholm i detta fall, det måste erkännas, hur styvt man än håller på Göteborg eljest. Och orsaken är helt enkelt den, att i Stockholm bygger man bostadshusen uteslutande av tegel.

Det är ett faktum, att förr i världen stordes man icke av grannarna på samma sätt som nu, notabene om man bodde i ett stenhus, vilket förr var detsamma som ett hus av tegel. Orsaken till ljudplågan nu för tiden är inte att söka däri, att vi leva bullersammare utan beror på de ändrade väggkonstruktionerna.

Ljudtäthet den viktigaste "bekvämligheten"

Man anser sig för de moderna husen ha råd att kosta på sig alla möjliga dyrbara bekvämligheter — och inte ont därom — men däremot tycks man inte ha råd att kosta på tillräcklig ljudtäthet för lägenheterna och detta är ändå mycket, mycket viktigare. Lugnet betyder mer än man tror för nervfunktionerna, för vilans effektivitet och för arbetsprestationerna. Kraven på ljudtäthet kommer med säkerhet att bli allt starkare både ur rent privat "bekvämlighets"-synpunkt och för den psykiska folkhälsans skull.

Det är med avsikt, som uttrycket ljudtäthet använts i stället för ljudisolering. Ty det går inte att göra ett hus vilket som helst isolerat för ljud. Hela huset måste från början konstrueras på rätt sätt, med riktigt material och väl genomtänkt planlösning.

Som bekant skiljer man på luftljud och stötljud eller solidljud. Det senaste är nog ett bättre namn. Luftljuden det är högtalarna och gatubullret, grälände grannar och skrikande ungar för att nämna några exempel. Solidljuden det är bullret från hiss-, sop- och asktransporter i källaren etc., som ju i ett betonghus ledes högt upp i våningarna genom betongens höga ljudledningsförmåga.

Luftljuden äro nog de viktigaste och i det fallet är det väsentliga felet hos de moderna betonghusen, att väggarna äro alltför tunna. Genom att väggarna bli tunnare kan man få större ytinnehåll på lägenheterna och det är naturligtvis en vinst men uppväger denna vinst nackdelen med lyhördheten? Skulle inte Ni, plågade medmänniska, vilja offra en decimeter av golvet för att slippa höra grannens hund snarka! Även tegelhusens väggar äro nu för tiden avsevärt tunnare än de som byggdes förr men de ha dock tillräcklig tjocklek

för att skapa ett tyst hus och det är härigenom Stockholm har det bättre, ty där användes till bostadshus endast tegel.

Sovrum bör ej ha stora fönster.

Ytterväggarnas svagaste punkt när det gäller gatubullret är fönstren. Liknar inte en del nutida arkitekters inställning till fönstren sagans jätte, om vilken det berättas, att han hade byggt sig en koja för att få ro men hade glömt att lämna någon öppning för ljuset. Då dvärgen visade honom möjligheten av att göra ett litet hål i väggen och på så sätt få ljus, blev han så glad att han högg bort alla väggarna. Ty här skulle bli ljus! Det kan bli för mycket t. o. m. av ljus och speciellt sovrummen böra icke ha stora fönster, just för att göra dem så tysta som möjligt.

Varje lägenhet i ett hus bör vara som en isolerad cell, avskild från de andra lägenheterna genom riktiga tegelväggar. Detta behöver visst icke bli så dyrt, om man

LJUDFRÅGAN – EJ NÅGOT PROBLEM

Så står det i dagens artikel om ljuden och ljudisoleringen i våra moderna bostadshus.

Mångårig praktisk erfarenhet och officiella undersökningar ha fastslagit att

ARKIMATTOR i

MELLANVÄGGAR av dubbla högporösa tegelplattor tillförsäkra en högklassig

LJUDISOLERING.

Uti de flesta bostadshus, skolor, sjukhus etc. användes därför sedan många år arkimattor i dylika eller liknande väggkonstruktioner.

A/B ARKI - Stockholm 7 - Tel. 112111

ordnar så, att de lägenhetsskiljande väggarerna samtidigt få bli bärande, ty då kunna bjälklagskonstruktionerna göras billiga. Och man skall ej heller glömma ett sådant gott resultat som kan uppnås genom att göra en vägg av dubbla högporösa tegelplattor eller tegel ställt på kant med en sjögräs- eller glasullsmatta emellan.

Det gäller alltså, att planlösningen ordnas förståndigt. Tegelväggen är utan tvivel bäst ur ljudisolerings synpunkt, men den måste utföras ordentligt. Om ett par fogar ej blivit riktigt fyllda med murbruk vid uppmurningen, kan detta nästan helt ödelägga en enstenväggs för övrigt mycket goda ljudisolering. Det är på samma sätt, som med nyckelhålet i en dörr. Det hjälper inte mycket att skaffa sig ljudtäta dörrar, om man sedan gör ett nyckelhål rakt igenom. Lås utan genomgående nyckelhål bör användas.

Själva ljudkällan kan isoleras.

Solidljud (stöt ljud) undvikas bäst genom att själva ljudkällan isoleras från direkt kontakt med byggnaden, men det gäller naturligtvis även, att man ej bör ha ett väggmaterial, som alltför väl leder ljud.

Man måste först och främst komma i håg, att ljudfrågan skall lösas i samband med planerandet av huset, i planlösningen och materialvalet. Man kan inte få bort ljudplågan genom att stoppa in något speciellt material här eller där. Dylika lappverk under eller efter byggtiden tjänar icke mycket till. En känd ljudisoleringsfackman har som kapphäst att berätta en sanna saga om ett uppdrag han fick att söka bättra ljudisoleringen i ett betonghus, där

man fått tryckeri i källaren. Han fann, att det blev billigare att bygga ett nytt hus på rätt sätt än att lappa på det gamla. För att inte tala om skillnaden i resultat!

Av största betydelse är även, hur underligt det än låter, att tomterna göres tillräckligt djupa eller eventuellt tillräckligt smala. Ty det mellanting, som förekommer på vissa ställen här i Göteborg, försvårar planlösningen på sådant sätt, att väggjockleken måste pressas till det yttersta. Härigenom fördärvas möjligheterna att skapa ordentligt ljudtäta hus.

Hyrorna behöva ej gå i topp.

Det påstås, att hus med ordentlig ljudisolering skulle få så höga hyror. Detta är icke något obestriddigt faktum. För någon tid sedan besökte den som skriver dessa rader ett hus i Västerås, där hyrorna även för Västeråsförhållanden voro ovanligt låga. Detta hus var helt enkelt underbart tyst och orsaken var bara den, att byggmästaren hade satt sig för att göra ett tyst hus redan innan han började göra ritningarna. Som ett annat exempel kan nämnas ett hus för studenter i Uppsala bestående av ett stort antal små enkelrum. Att det behövs ljudtäta rum för examenspluggande eller kanske nattsuddande studenter torde vara självklart. Likaså att hyrorna måste vara låga, eftersom studenterna skola betala dem. Man lyckades bra både beträffande luft- och solidljud.

Det går alltså att bygga bra hus även ur ljudfrågans synpunkt. Husen varken får eller behöver vara sådana, att man ej vet, om det är man själv eller grannen som vänder sig i sängen.

STATENS PROVNINGSANSTALT

(f. d. Tekn. Högskolans Materialprovninganstalt)

Tel. 23 01 00

BYGGNADSTEKNISKA AVD. STOCKHOLM

Tel. 23 01 00

Provningar o. undersökningar av material o. konstruktioner. Besiktningar o. provtagningar
Drottning Kristinas Väg, Valhallavägen. Godsadress: Stockholm

BYGGANDETS HYGIEN

Av Professor H. N. Pallin.

Det är en fråga av allra största betydelse, som upptas i nedanstående artikel återgiven efter "Byggnadsvärlden". TEGEL instämmer livligt i professor Pallins yrkande, att fullt opartiska undersökningar fortast möjligt böra igångsättas.

I Teknisk tidskrift veckoupplaga 1936 nr 15 skrev arkitekten Birger Hammarén på grundval av tidigare gjorda studier i U. S. A. en artikel om "Hälsovådliga byggnadsmaterial", beledsagad av en rekommenderande ingress av tidskriftens chefredaktör. Artikelns ästadkom en smula oro, och direktör Tage Bilde tog till orda i tidskriften Betong (1936, nr 2) för att rentvå cement och betong från alla misstankar om skadlighet och gjorde därjämte helt allmänt vissa invändningar mot aktionen. Därefter avstannade de yttre tecknen på en rörelse, som dock uppenbarligen hade åtskilligt berättigande. Dess innebörd var, att man i vårt land under lämplig form måste upptaga undersökningar över byggnadsmaterialens inverkan på hälsotillståndet hos dem, som bo i våra byggnader.

I själva verket är det många viktiga ting, som behöva klarläggas på detta område, och insikten härom vinner allt större utbredning. Många exempel skulle kunna anföras på outhärliga frågor, som röra bygg-

nadsmaterialens hygien, och en del finnas även antydda i ovannämnda artikel. Den allmänna bostadshygienen kan ej längre vara en sådan kontroll förutan. En oräknelig mängd nya byggnadsmaterial, konstruktioner och sätt att inrätta våra bostäder, flöda i en strid ström, utan att praktiskt taget några hygieniska undersökningar av deras inverkan på folkhälsan äga rum. Betydelsen av denna omständighet ökas än mera genom nutidens oerhörda byggnadsproduktion. Det är nästan kusligt att se, hur denna för samhällslivet fundamentala utveckling äger rum under rekommendation och välsignelse av okunniga eller "larviga" modekåsörer, för vilka nyheten är huvudsaken och i de flesta fall enbart av denna anledning väcker deras oförställda beundran, vilka dess verkningar än må vara. Det kan icke gärna få fortsätta på sådant sätt. Stora och ännu dunkla problem vänta här på sin belysning. Och problemen anmäla sig massvis. Vem genomför exempelvis en allsidig och pålitlig undersökning om människan och glaset i nordens?

*

Helt upphörde dock icke åtgärderna för att få detta viktiga problemkomplex framfört, efter det de ovan omnämnda tidskriftsartiklarna sett dagen. För att gå från ord till handling och söka få till stånd ett aktionsprogram, som kunde föra frågan vida-

**REM-, KUGGHJULS- och LINSMÖRJOR
PRESENNINGS- och REMOLJOR**

A. E. Fernstedt & Co, Motala

Tel. 107

Motala Tekniska Fabrik

Etabl. 1890

A.-B. Förenade Tegelbruken

LINKÖPING — TELEFON 201

rekommenderar sina tillverkningar av

3"×5"×10" lättmurtegel 1,6 ■

3"×5"×10" högporöst murtegel 1,2

och mellanväggsplattor

BEGÄR VÅRA BROSCHYRER :: INFORDRA PRISUPPGIFTER

re samt söka finna ekonomiska utvägar för igångsättandet av undersökningar på området, samlades ett antal intresserade personer på Institutionen för vägbyggnad och kommunikationsteknik vid Tekniska högskolan den 18 juni 1936. De närvarande voro docenten, t. f. professorn i Uppsala G. Rundberg, tillika ordförande vid sammanträdet, samt arkitekten B. Hammarén, sekreterare, vidare professor H. N. Pallin, överläkaren vid Sabbatsbergs sjukhus, docenten E. B. Salén, samt chefredaktören för Teknisk tidskrift, civilingenjören K. A. Wessblad. Efter en ingående diskussion av frågan beslöt man att söka på sådant sätt föra ärendet vidare, att hänvänelser under hand skulle ske till Medicinalstyrelsen och Byggnadsstyrelsen för att med deras bistånd söka få medel beviljade till dess drift.

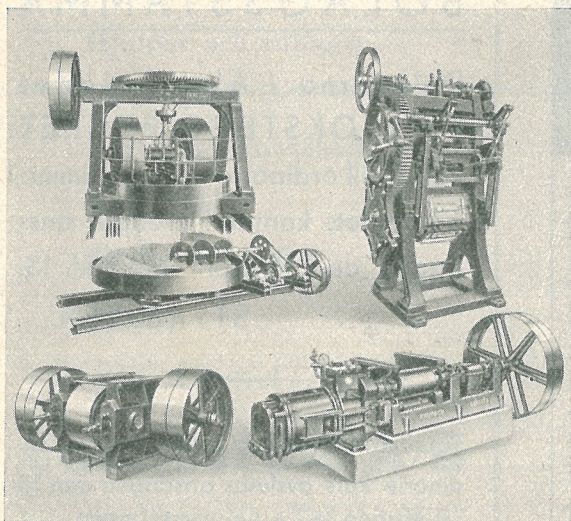
Sedermera har emellertid intet annat i saken försports, än att den förstnämnda styrelsen lär ha förklarat sig sinnad att själv upptaga frågan på sitt ämbetsprogram. Dock hava, så vitt bekant, inga tecken härpå ännu kunnat skönjas. Också kan lämpligheten av en sådan åtgärd sättas i fråga. Administrativa ämbetsverk lösa ofta dylika vetenskapliga forskningsuppgifter sämre och dyrare än fristående institutioner. Bättre vore då, att förlägga ett dylikt forskningsorgan under Karolinska institutet, Tekniska högskolan eller någon annan liknande anstalt, där forskande verksamhet på något av de två berörda huvudområdena,

hygien och byggnadsteknik, redan förut bedrivs och där erfarenhet om sådan verksamhet följaktligen föreligger. Att fackmän från båda dessa och även andra områden måste samarbeta är uppenbart. Möjligt är, att ett av Byggnadsstyrelsen 1933 ifrågasatt byggnadstekniskt forskningsinstitut skulle kunna, åtminstone tills vidare, upptaga även den förra problemgruppen på sitt program.¹⁾

Saken kan icke längre förhalas. Det kaotiska framdrivandet av nya material och element inom byggnadsområdet för att icke tala om allt det, som redan fått vinna insteg i våra bostäder, utan att folkhälsan haft någon talan, kan ej längre opåttalt få fortsätta. Härtill komma dessutom många mer eller mindre diletantmässiga, stundom rent upprörande experiment med nya bostadsformer och stadsplanetyper, vilkas tillkomst mången gång endast kan hava sin förklaring i modenycker. Modets herravälde är visserligen enormt, men någon gång skall väl vår tids beprisade socialvetenskap inse nödvändigheten att — om också ej förkväva — så dock i någon mån behärska och reglera denna egendomliga och inflytelserika naturdrift till den enskildes skydd och samhällets

¹⁾ Byggnadsstyrelsen väckte 1933 förslag om skapandet av ett särskilt organ för undersökningar och forskning på det byggnadstekniska området. Förslaget mötte vissa invändningar, bl. a. från Tekniska högskolan, men har trots motståndet ändå tvingat sig fram, ehuru t. v. i mycket blygsam form och inom Byggnadsstyrelsen själv.

TEGELMASKINER

och fullständiga utrustningar för Murtegel-, Taktegel-, Håltegel-, Lerrör-, Chamotte- och Kakelfabriker.

Raupach - Vakuum - Pressar för

Finkeramik, Porslins- och Glasindustrin.

Mudderverk

levereras av

R I C H A R D R A U P A C H

Maschinenfabriken Görlitz G. m. b. H.

Görlitz 45 (Deutschland)

Generalagent för Sverige och Norge:

Tegelindustriella Byrån, Lauritz Andersson, Stockholm, Rörstrandsgatan 30

gagn. Kanske även detta fenomen vore värt ett metodiskt forskningsarbete. Att det har anknytningspunkter med tekniken i allmänhet och med byggnadstekniken i synnerhet är uppenbart.

I regel har det varit så inom hela byggnadsområdet, att arkitekter och byggmästare, som drivas av en ofta mycket prisvärd strävan att ligga i täten, i stort sett kritiklöst tillämpat, vad en hektisk och av en hård konkurrens jagad teknik ställt till förfogande och utan annan kontroll av det användas värde än allmänhetens reaktion, som i modesaker ej är tillförlitlig och i det hela verkar långsamt och stundom ej alls.

För alla parter i den väldiga process, som bär namnet byggnadsproduktionen, är det av betydelse att här få ett eller flera sakkunnigt forskande organ till sitt förfogande.

Man bör i detta sammanhang betänka att byggnadsindustrien är vår största industri och att denna likaväl som automobilismen kunde begära, att något av de skatter, som inflyta till statskassan genom dess verksamhet, skulle få användas till åtgärder, ägnade att komma dess egen utveckling till godo. Även om principen, att skatter, som inflyta från vissa verksamhetsgrenar, skulle få begagnas för deras direkta främjande, torde vara ohållbar i längden, borde man åtminstone kunna begära, att en försvinnande bråkdel, av vad som direkt eller in-

direkt inflyter från byggnadsindustrien, finge användas för att främja dess egen förkovran och utveckling, på det att den må kunna ständigt allt bättre tjäna det allmänna.

*

Saken har emellertid två sidor — såsom framgått av det föregående — nämligen dels en medicinsk-hygienisk (materialhygienisk) och dels en teknisk-hygienisk (konstruktionshygienisk) sida, båda av den vikt, att de äro värda att göras till föremål för undervisning och forskning vid våra högskolor, vilket ju också delvis, ehuru ännu i alltför ringa utsträckning, redan sker. För det allmänna är det dock viktigast, att en tillräckligt omfattande forskningsverksamhet kommer i gång på båda dessa områden, framför allt på det område som närmast här berörs eller det materialhygieniska.

Beträffande det tekniskt-hygieniska området, synes Byggnadsstyrelsens initiativ av år 1933 böra återupptagas och utbyggas. Detta avsåg visserligen närmast teknisk-ekonomisk forskning på byggnadsindustriens konstruktiva område, där ävenledes oerhört mycket finnes att utföra, men det synes ej uteslutet, att därmed även skulle kunna förenas uppgiften att utföra konstruktionshygieniska undersökningar. Därmed är dock icke sagt, att icke ett närmare övervägande av läget här, liksom i fråga om materialhygienisk forskning, kan komma att utvisa, att det är lämpligast att förlägga

GUMMI-BEKLÄDNADER

i mjukgummi
— mot mekanisk nötning

i hårdgummi
— mot kemiska angrepp

ha kommit till en mångsidig användning inom skilda områden och bidragit till lösningen av många industriella problem. Illustrationerna visa några av våra senaste leveranser. Förslag på begäran.

TRELLEBORGS GUMMIFABRIKS AKTIEBOLAG
Stockholm TRELLEBORG Göteborg

BOLAGSSTÄMMA

Delägarna i Aktiebolaget FÖRSÖKSTEGELBRUKET kallas till ordinarie bolagsstämma å bolagets kontor i Svedala onsdagen den 13 april 1938 kl. 13. STYRELSEN.

TEGELMÄSTARESKOLANS 31:sta ordinarie kurs avslutas onsdagen den 13 april 1938 med början kl. 10,30 varvid elevernas arbeten, ritningar och anteckningar utställas, samt kunskapsprov avläggas.

TEGELMÄSTARESKOLAN.

bearbetningen av dessa olika forskningsupp-
gifter till härför särskilt lämpade univer-
sitet och högskolor, inom vilkas ram de na-
turligt falla, eller möjligen till helt fristän-
de institutioner.

Ett fullständigt och rationellt ordnande av
det föreliggande forskningskomplexet, vil-
ket skulle skänka staten, industrien och de
enskilda samhällsmedlemmarna en mycket
betydande "återbäring" av nedlagda medel i
form av förbättrad hälsa och ekonomi, kan
icke ordnas utan ett ekonomiskt krafttag
från statens sida. En dylik verksamhet blir
dock för var dag allt mera nödvändig och
ofrånkomlig. Till jämförelse anmäler sig
här Statens väginstitut, som av 1936 års
riksdag fått medel beviljade till uppföran-
det av en större laboratoriebyggnad och be-
gävat med en omfattande organisation med
därtill hörande personal för bedrivandet av
vetenskaplig forskningsverksamhet på väg-
området, och detta ehuru resultatet av den
forskning i väsentlig mån kan direkt in-
hämtas i utlandet och därför till sin mera
självständiga del utan svårighet kunnat ut-
föras vid Tekniska högskolan.

Så är icke förhållandet med byggnadsindu-
striens forskningsbehov. Där är fältet ofant-
ligt mycket större samt de ekonomiska
och hygieniska konsekvenserna väsentligt
mycket mera omfattande, även om verksam-
hetsfältet skulle starkt begränsas. På detta
senare område måste det därför anses vara
av utomordentligt mycket större vikt, att
någonting verkligen blir gjort, och att en
början snarast möjligt kommer till stånd.

Det ankommer närmast på staten att visa
sitt intresse i saken. Man må hoppas, att
den snarast skall upptaga denna betydelse-
fulla angelägenhet till prövning och avgö-
rande. Det är på hög tid, att man kommer
från ord till handling.

Vallspress & Vallsverk

dubbelt stenavskiljande Svedala fabrikat för effektiv 1.
snäckpress, användt högst obet. felfritt.
Heby taktegel & rörvallspress 2 avskärningsbord för en-
och tvåkupigt taktegel.
Svedala matarump eller förlätare, samt en kabelbana
Svedalas fabrikat säljes genast till förmånliga pris.
G. LILJEKVIST, Narvavägen 23, Stockholm, Tel. 628925

RÄLS

(ny eller begagnad)

Flyttbara spår

Växlar och vändskivor

Hjulpar och rullager

Tippvagnar

Ång- och motorlokomotiv

GRÄV-
maskiner

BEGÄR KATALOG

Carl Ström A/B

Stockholm C - Tel. 10 05 52

SENNANS TEGELBRUK

tillverkar

Handslaget och
Maskinformat

Fasadtegel

i vacker röd färgton
av högsta kvalitet

Aktiebolaget
P. Olsson & Co

Tel.: 35 36, 30 35, 21 86 linjevälj.

HÄLSINGBORG

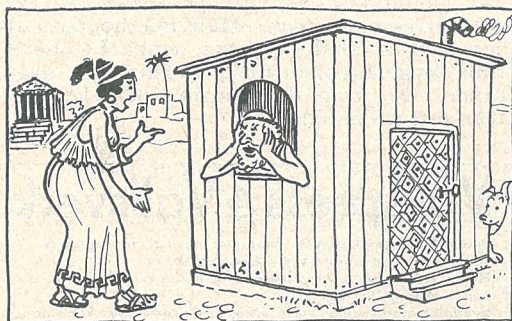
Oscarsdals Fabr.A.B. Göteborg.
Sänd omgående broschyren
"OFALIN och dess användning"

Namn.....
Adr.....

TEGLET I HISTORIEN

Enligt senaste forskningen av Ernst Åkerbladh.

II. ATT TALA TILL EN MUR...

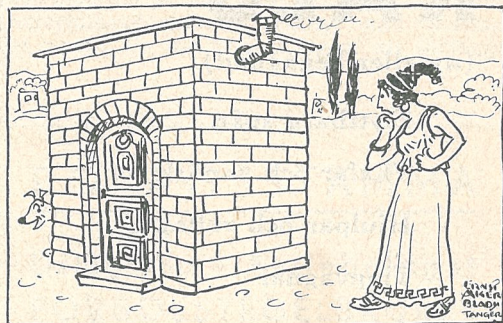
Diogenes hade skilt sig från sin fru men fick aldrig vara ifred för henne, varför han...

tog sin tillflykt till en tunna, men inte en gång där fick han...

vara ifred. Han hittade då på att bygga sig ett hus av...

tegel. Det hjälpte. Härifrån stammar uttrycket: Det var som att tala till en mur...

S: T E R I K S T E G E L

L'ERVARUFABRIKER

säljer även
KAKEL, PLATTOR m. fl. **BYGG-**
material

Tel. UPSALA 210 - 2810

AV ALLA SLAG

– sinterbränt – högporöst –
bl. a. för isolering, golv, tak,
mellanväggar, öppna spisar.

Specialtegel på beställning.

Följande statliga och kommunala institutioner m. fl. byggnader hava uppförts under senaste tid eller äro under uppförande med

MÄLARDALENS FASADTEGEL

RÖBO rött Karolinska Sjukhuset, Stockholm
Fysikaliska Institutet, „
Barnupptagningshemmet, „
Telegrafverkets nybyggnad „
Västerledskyrkan, „
Vin- & Spritcentralens lagerlokaler, Stockholm
Patologiska Institutet, Uppsåla
Läroverket, Östersund
Upplandsbanken, Ludvika
Läroverket, Skara
Pensionsstyrelsens nybyggnad, Nynäshamn
Mjölcentralens nybyggnader i Fåker, Eskilstuna, Norrskedika, Rimbo och Faringe m. fl. byggnader

RÖBO gult Marabou Chokladfabriken, Sundbyberg
Badhuset, Östersund
Hushållningssällskapet, Nyköping
Eriksdalsskolorna, Stockholm
Telegrafverket, Krylbo
samt flera hyreshus i Stockholm

LINA rött Stadshuset, Stockholm
Tekniska Högskolan, „
Högalidskyrkan, „
Eskilstuna kyrka, Eskilstuna
Läroverket, Skara
Tingshuset, Östersund
Barnhemmet, „
Kontorsbyggnad, Fagersta
Sjukstugan, Gäddede
m. fl. byggnader.

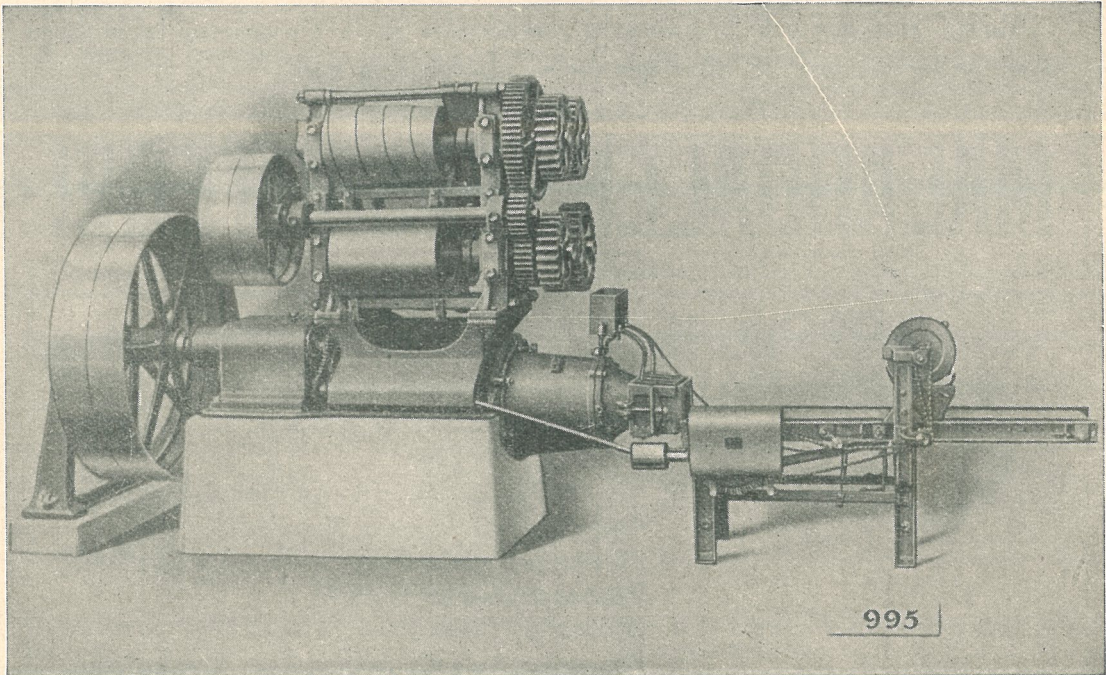
A.-B. MÄLARDALENS TEGELBRUK

Kungsgatan 39

STOCKHOLM

Telefon 23 33 65

TEGELMASKINER för alla behov

MURTEGELPRESS EFFEKTIV II, kombinerad med aut. avskärningsbord **IDEAL**,
bästa och mest lättgående maskineri för tillverkning av murtegel.

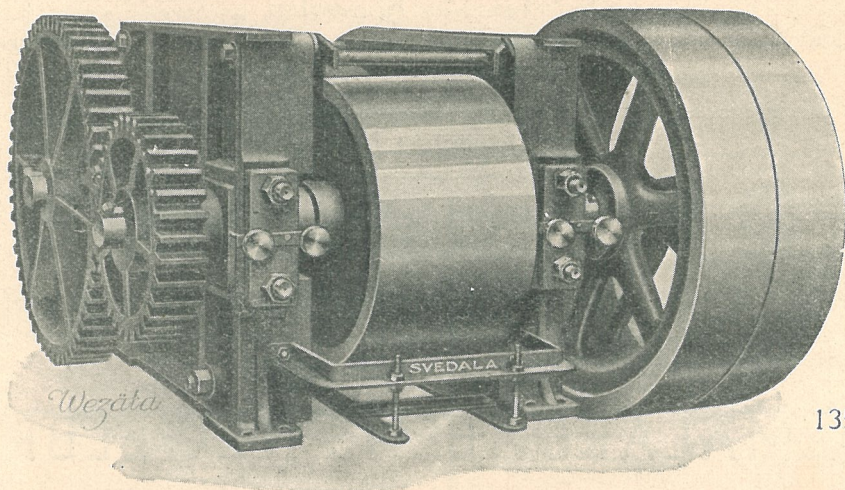
Mataresumpar.
Lådmatare.
Kollergångar.

Autom. Transportanordningar
Torkinrättningar (Kammartorkor)
Ugnar av olika slag

Kompleta **nyanläggningar** och modernisering av äldre bruk projekteras under garanti.

FINVALSVERK

för lera och mineralier, 10 olika storlekar med valsar
från 275 mm diam. × 225 mm bredd upp till 1200 mm
diam. × 700 mm bredd, tillverkas sedan mer än 15 år.

Enkla eller dubbla, med kugghjulsutväxling mellan valsarna eller särskild rem till vardera valsens
Med eller utan axialrörelse.

A.-B. ÅBJÖRN ANDERSON, SVEDALA.